ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA STATISTIKY

DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V ČR PO ROCE 1989

Autor bakalářské práce: Libor Ballek

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Marie Prášilová, CSc.

© 2003

Společenský převrat koncem osmdesátých let a následná hospodářská transformace změnily velmi podstatně společenské prostředí, ve kterém se dnes demografické metody a demografické údaje uplatňují. Demografie nebyla v minulém politickém režimu vždy považována za rovnoprávnou společenskou vědu. V dnešních demokratických a liberálních společenských podmínkách nemá sice v tomto smyslu žádné omezení, ale pro některé ekonomy i politiky se zdá její praktické uplatnění příliš spojeno s bývalým režimem. Zánik centrálního dlouhodobého plánování je pro mnohé dokladem nepotřebnosti demografických analýz a prognóz. Nicméně demografické metody a demografické údaje jsou užitečné a použitelné i v podmínkách moderního tržního hospodářství. Demografická statistika v ČR má po obsahové stránce nesporně evropskou úroveň. Množstvím a analytickou nosností sledovaných ukazatelů se vyrovná demografické statistice v nejvyspělejších západoevropských zemích. Disponuje bohatým datovým fondem umožňujícím dlouhodobé srovnání vývoje obyvatelstva. Předmětem sledování demografické statistiky jsou soubory životních událostí osob - narození, sňatek, rozvod, stěhování, úmrtí. Zjišťování a základní zpracování demografické statistiky je v ČR založeno na individuálních hlášeních o jednotlivých demografických událostech, zajišťovaných širokým souborem zpravodajských jednotek.

Cílem bakalářské práce je nastínit problematiku demografické statistiky a sledovaných statistických ukazatelů, se zvláštním zaměřením na některé vybrané ukazatele a jejich srovnání s ostatními evropskými státy. Konkrétně se jedná o tyto ukazatele: celkový počet obyvatel, porovnání počtu narozených a zemřelých a srovnání sňatečnosti a rozvodovosti se situací ve vybraných státech Evropy. Data, která jsou vyhodnocena z jednotlivých statistických hlášení, byla získána z oficiálních materiálů Českého statistického úřadu.

K provedení vlastní analýzy bude použit statistický program SAS. Nejdůležitější součástí této bakalářské práce je modul SAS/ETC, který slouží k analyzování časových řad. K předpovědi budoucího vývoje budou použity adaptivní modely časových řad, které berou v úvahu „stárnutí“ časových řad. Neustále se přizpůsobují novým hodnotám časové řady.

Bakalářská práce je do čtyř základních částí, které se skládají z jednotlivých podkapitol. První část je zaměřena na studium literatury. V této části jsou zpracovány různé pohledy na demografickou statistiku, jak je publikují jednotlivý

autoři. Druhá část je zaměřena na charakteristiku České republiky z pohledu řešené problematiky. Jsou zde uvedeny základní charakteristiky obyvatelstva ČR. Třetí část je věnována popisu sledovaných statistických ukazatelů a použitých metod. Čtvrtá část, analýza vybraných statistických ukazatelů, je rozdělena do čtyř podkapitol, a to na analýzu počtu obyvatel, analýzu narozených a zemřelých, analýzu sňatečnosti a rozvodovosti a na porovnání ČR s ostatními evropskými státy.

Populační vývoj v ČR po roce 1989 odpovídá obdobnému procesu v ostatních tranzitivních východoevropských a zejména středoevropských zemích. Změny společenského systému v těchto zemích přivodily i změny populační situace, jež se v hlavních rysech začala přibližovat populační situaci evropských zemí s nepřerušeným systémem tržního hospodářství. V ČR byl nejzávažnější populační změnou prudký propad porodnosti, který byl hlubší než v ostatních tranzitivních zemích a způsobil, že od poloviny 90. letech je porodnost v ČR na evropském i světovém minimu. Pokles porodnosti souvisí s poklesem sňatečnosti, jehož základní příčinnou je odkládání sňatku do vyššího věku snoubenců. Snížení sňatečnosti však v ČR nebylo tak hluboké jako u porodnosti a současná úroveň jejich ukazatelů přibližně odpovídá standardu západoevropských zemí. Pozitivní trendy, a to na rozdíl od ostatních postkomunistických zemí, jsou v ČR zaznamenávány ve vývoji úmrtnosti. I přes stárnutí populace počet zemřelých osob dlouhodobě klesá a zvyšování analytického ukazatele naděje dožití prokazuje, že naděje obyvatel ČR dožít se vyššího věku od roku 1990 významně posílilo. Nadále však, v důsledku stagnace v 70. a 80. letech, je úmrtnost v ČR vyšší než v kterékoli zemi západní Evropy.